

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Модернізація освітньої галузі означає перехід до особистісно-орієнтованої моделі, здатної виховувати професійні якості майбутнього педагога-музиканта. У цьому зв'язку в педагогічній науці йде пошук нових підходів до підготовки фахівців, які були б здатні розвивати в особистості потяг до самостійної діяльності, всі види якої стимулюють прояви фантазії, образного уявлення і дозволяють осмислити практичні шляхи і методи роботи зі студентами. Одним з таких перспективних напрямків є компетентнісний підхід, якій охоплює як рівень фахових здібностей індивіда, так і загальні пізнавальні процеси та емоційно-мотиваційні складові – інтерес, глибину переживань, художньо-образне мислення.

Незважаючи на те, що терміни “компетентність”, “компетентнісний” часто зустрічаються в педагогічній літературі, вони не є однозначними. Так, в енциклопедіях і словниках розкривається багатогранність цього феномена. Термін “компетентність” є похідним від слова “компетентний” (“*competens*” із лат. “відповідний”, “здатний”) і означає: 1) той, хто володіє компетенцією; 2) обізнаний у певній галузі (Словарь иностранных слов. – М., 1987).

Поняття компетентності органічно пов'язане з дефініцією “компетенція”. По суті, компетентність – це сукупність компетенцій, її ядро, серцевина.

Характерно, що в різних тлумачних словниках (Советский энциклопедический словарь, 1989; Словник української мови, 1973; Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т. 2, 2000) поняття “компетентний” включає 2 загальних аспекти: 1) певні знання людини в якій-небудь галузі, де вона добре обізнана, тямуща; 2) певні повноваження, повноправність, повно владність. Як правило, українські і російські словники ототожнюють поняття «компетентність» і «компетенція», хоча кожне з них несе свій зміст. Компетентна людина, яка не володіє повноваженнями (компетенціями), не зможе повною мірою і в соціально значущих аспектах їх реалізувати.

Разом з тим в різних англійських словниках поняття “компетентність” трактується як здатність, вміння, спроможність. Так, тлумачний словник англійської мови (Webster Universal Dictionary Harver Educational Services Inc. New York) трактує поняття “*competence*”, яке походить від латинського “*competere*” та має значення “збігатися”, “погоджувати”, “бути здатним”, як: відповідність, достатність, вміння виконання певної роботи, завдання, обов'язку; - розумові здібності або загальні вміння і навички. А словник Коледіуму (Merriam webster's collegiate ate dictionary. – Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, Inc., 1998. -1559 p., p. 235) вважає, що *competence* – той, хто має необхідну чи адекватну здатність діяти, розвиватися особливим шляхом.

Таким чином, англійські словники більш глибоко розкривають сучасний зміст поняття “компетентність”, де на перший план виходить категорія “здатність до дії” як вміння використовувати знання у практичній діяльності; з наступним моделюванням й само оцінюванням наслідків своїх дій завчасно і на тривалу перспективу.

Модель становлення професійної компетентності майбутнього вчителя музики в багаторівневій підготовці протікає поетапно; це пов'язано з тим, що суспільство вимагає від фахівця не тільки знань, а й умінь їх постійно оновлювати і збагачувати, прогнозуючи свій внутрішній розвиток. Саме сучасні компетентності дають можливість реалізувати в житті духовно-моральний, діяльнісний, творчий і комунікативний потенціали, які спрямовують процес розвитку і саморозвитку особистості.

Закономірно виникає запитання: як реалізувати ці потенціали під час навчання у вузі? На думку видатного психолога Л. С. Виготського, життя “розкривається як система творчості, постійного напруження і подолання, постійного комбінування і створення нових форм поведінки. Таким чином, кожна наша думка, кожний наш рух і переживання є прагненням до створення нової дійсності, проривом вперед до чогось нового” [1, 346].

Слід враховувати, що духовна зорієнтованість нашого життя неможлива без удосконалення соціокультурної підготовки молоді. Інформаційні телекомунікаційні технології змінюють соціокультурні орієнтири: куди не кине людина свій погляд – на рекламу, слухаючи радіо, дивлячись телевизор, аналізуючи пресу – вона звикає до пасивного споглядання, до примітивізації емоційного

життя, що призводить до «ерозії загальнолюдських цінностей і гуманістичних ідеалів» (Д. С. Ліхачов).

І, дійсно, на думку соціологів і психологів, молоде покоління добре поінформоване, вільне у своїх поглядах і оцінках життєвих ситуацій, розкуте, настирливе. Але ці прагматичні якості підпорядковують його душу жорсткому режиму стандарту, де зникають такі важливі риси, як вміння дивуватись, цікавитись, захоплюватись. Доктор педагогічних наук, професор Г.М. Ципін вважає, що «в мистецтві така молода людина відчуває себе не як у храмі, а як у комерційній організації» [2, 107]. На його думку «людина стає особистістю завдяки самосвідомості та цілеспрямованої, послідовної, розумно організованої діяльності, яка відрізняє його від представників тварного світу, пропонуючи їй вільно і свідомо підкоряти свої дії «моральному імперативу» (І. Кант). Приділяючи велику увагу розвитку людини як особистості Г.Ципін посилається на відомий афоризм «з індивідуальними якостями людина народжується, а особистістю формується».

Тільки креативність, як особлива сутнісна якість особистості, дає можливість людині формуватися за допомогою інтонаційно-символічної функції музичної свідомості, розвиваючи гнучкість, образність та оригінальність уявлення, що активно проявляються в процесі виконавської діяльності. Всі ознаки музичної креативності, що проявляються в процесі виконавської, композиційної та імпровізаційної діяльності можуть бути визначені, на думку А. В. Торопової, (3. с.77) за такими параметрами:

- схильність до багатозначності музичного образу, котрий за визначенням Сазани Лангет, «райдужний», «багатогранний»;
- схильність до творчих ситуацій, бачення проблемного і таємного(неоднозначного) в кожному явищі та феномені музичного мистецтва;
- швидкість образного сприймання музики, зміни чуттєво-змістових нюансів;
- легкість у видобуванні звукоінтонаційних зворотів для передачі почуттів та образів;
- багатство музичних та поза музичних асоціацій під час сприймання як мистецтва, так і широкого кола життєвих явищ;
- висока спонтанність, непередбаченість вербальних і невербальних виразних проявів;
- «ансамблева» або «контрапунктична» активність висловлювання - тобто потреба вступити в музичне співзвуччя: прислухатися, підспівати, підіграти, приєднатися до звукової ситуації, природи, Всесвіту – що базується на музично-партнерській синзетивності (чутливості до звучання навколо);
- оригінальність, самобутність способів і засобів інтонування висловленого змісту або інтерпретації почутого. Таким чином, завдання педагогіки музичної освіти, в процесі діяльності, здійснювати й закріплювати творчий підхід кожної особистості, сприяти накопиченню музичного досвіду.

Нажаль суперечності між сучасними вимогами до якості музичної освіти та традиційними методами навчання: формальне проходження запропонованого викладачами музичного репертуару з основного інструменту, з постановки голосу, диригування, зловживання імперативними, вольовими якостями викладання, недостатня увага розвитку самостійності, самоаналізу, формуванню ціннісних орієнтацій та особистісного ставлення до музичних явищ позбавляють майбутнього вчителя музики духовних орієнтирів, що дає змогу з легкістю маніпулювати його свідомістю.

Ось чому залучення студентів до активної та цілеспрямованої участі у різних видах музично-виконавської діяльності, сприяє органічному переходу набутих знань, умінь та навичок в особистісне надбання кожного.

Зміст, форми і методи активізації музично-виконавського процесу формуються протягом тривалого часу і знаходяться в прямій залежності від накопиченого в цій сфері духовно-естетичного досвіду. Гете стверджував, що у всякому творі мистецтва – великому чи малому – все зводиться до Концепції, образу, Ідеї. Так, після своїх концертів відомий піаніст В. Софроніцький питав: “Скажіть, як у мене произведение в целом? Ясна ли была Идея музыки, понят ли был мой замысел, удалось ли мне передать настроение”? Для студента важливо усвідомлювати і пам’ятати Концепцію, образ, Ідею під час розучування твору, свій перший емоційний відгук на цей твір і зберегти ці відчуття до закінчення роботи, до виходу на сцену, до дітей.

Серед методів, які можуть бути використані під час музично-виконавської діяльності: метод художніх асоціацій з різними видами мистецтв; метод порівняння творів за допомогою музичних колекцій; метод ескізного опрацювання твору; метод музичного узагальнення; емоційної драматургії; створення ситуації успіху; проектування виконавської діяльності; уміння художньо-педагогічного аналізу; наочні, практичні методи (вправи, навчальні ігри, «артистичні замальовки»); метод цілеспрямованого педагогічного впливу.

Музично-виконавська діяльність в кінцевому рахунку концентрується на інтерпретації твору. Поняття інтерпретації органічно взаємопов'язане з виконавцем, як творчої самостійної індивідуальності, якому належить зрозуміти думку автора і передати її за допомогою співу, музичного інструмента, диригування, слухачу. З цього приводу видатний піаніст К.Ігумнов підкреслював: «Виконавець, безумовно, посередник, але посередник творчий! Виконавець, перш за все творець... Виконавець – не прикажчик, не раб, не кріпак... Без нього музика, записана в нотах, мертва. Виконавець надає їй життя» [4, 116-117].

Процес інтерпретації музичного твору проходить за допомогою інтонаційної природи мистецтва, через взаємопроникнення вокального та інструментального принципів. Органічна єдність образного, теоретичного, інтерпретаторського та психотехнічного аспектів музичного мислення складає основу спів творчого характеру музично-виконавського мистецтва, визначає формування виконавської майстерності музиканта як мистецтва інтонованого смислу, за термінологією Б. Асаф'єва [5].

Музично-виконавська діяльність вбирає в себе педагогічну комунікацію між слухачами, виконавцем-інтерпретатором та музичним твором, що забезпечує створення атмосфери емоційного переживання твору. Тому педагогічна комунікація це в першу чергу процес взаємодії між суб'єктами навчання за допомогою вербальних та невербальних методів з метою взаємобміну інформацією. Доктор педагогічних наук, професор О. П. Рудницька розглядає педагогічну взаємодію як спільну функціонально-рольову діяльність педагога і учня, побудовану на основі організації партнерства й співпраці з метою досягнення певної освітньої мети, спрямованої на становлення учня як активного суб'єкта навчально-виховного процесу [6, 44-45].

Особливо ці компетентісно-комунікаційні якості проявляються в процесі диригентсько-хорової діяльності, а саме: 1) бути педагогом-вихователем і самобутнім виконавцем; 2) розвинуті в собі професійні якості (володіти голосом, музичним інструментом, диригентським жестом); 3) знати різні музичні стилі і жанри, бути вольовим і артистичним. Тільки на основі аналізу твору, вивчення музично-поетичного матеріалу, гри хорової партитури, приспівування хорових партій по горизонталі і вертикалі, а також прослуховування внутрішнім слухом даного твору формуються виконавські уявлення. Тому техніка хорового диригування є тільки засобом вирішення художньо-виконавських завдань. Таким чином, професійна комунікабельність майбутнього вчителя музики проявляється через глибоке відчуття художньо-образного змісту твору, вірної інтерпретації, досвіду в галузі музичної культури – знання стилів, аналізу партитури, архітекtonіки і драматургії розвитку твору. Вольові зусилля музиканта без достатньої виконавської, диригентської техніки, призводять до фізичної скутості під час виконання.

Важливо залучати студентів до активної, цілеспрямованої участі у різних видах музичної діяльності: формувати і розвивати вокально-хорові навички під час розспівування та розучування пісень, використовувати музично-ритмічні рухи та гру на дитячих музичних інструментах, пластику, вокальну, ритмічну імпровізацію, театралізацію та ін. Вміти мотивувати на конкретну учбову, творчу діяльність, розвивати пошукову активність, підбирати зміст навчального матеріалу, який дозволяв би учням активно включатися в музичну діяльність і розкривав би творчі здібності. Організувати і проводити позашкільні заходи: конкурси, фестивалі, тижні музики, олімпіади, хори, ансамблі для оптимізації творчої активності учнів.

Здійснювати самореалізацію через самооцінку власної музичної діяльності, підвищувати свій професійний рівень через музикування, участь у концертах, конкурсах; визначати сферу своїх професійних інтересів, виявляти проблеми в своїй виконавській діяльності і знаходити засоби їх вирішення за допомогою методів: діагностування, художньо-педагогічного аналізу, практичних методів (вправ, навчальних ігор) та ін.

Всі ці вищезазначені обставини зумовлюють потребу для оволодіння студентами сучасними компетентностями – ввести в навчальний план вузу на 3-4 курсах бакалаврата такі дисципліни, як «Психолого – педагогічний практикум» а також «Виконавську практику» в школі. Для формування у студента потреби у самостійному музично-виконавському пошуку використовувались вправи учням на темах: «Зображення музикою різноманітних рухів людини, життєвих подій, картин природи», «Музика малює портрети» та інших для розвитку асоціативного уявлення. Спочатку студенти виконували власні п'єси з названою тематикою, а далі вже учні активно брали участь в «рольових педагогічних іграх». Крім того, студенти під керівництвом педагога влаштовували для учнів концерти класу з основного музичного інструменту, з наступним обговоренням і самооцінкою власного публічного виступу. За допомогою різних форм і методів активного навчання студенти готували музичні бесіди, вікторини. Через студентську філармонію організували лекції – концерти в школі, що давало можливість в реальних умовах проаналізувати свої дії, виявити недоліки і

накреслити шляхи їх подолання. Всі запропоновані творчі заходи направлені на формування професійної компетентності, яка стимулює учнів на сприйняття емоційних особливостей музичного твору, допомагає співставити його образний стрій відповідно життєвого досвіду слухача; відчутти стиль композитора, приналежність до народної музики, з врахуванням її національних особливостей. Рівні компетентності передбачають розвиток ініціативи, організаторські здібності.

Згідно навчального плану в магістратурі передбачається впровадження спецкурсу «Виконавське мистецтво», програма якого побудована за тематичним принципом, де поряд з питаннями історико-теоретичного досвіду проблем виконавства (наприклад, таких авторів, як Л. Баренбойм «Музична педагогіка та виконавство», Н. Корихалової «Інтерпретація музики», В. Живова «Теорія хорового мистецтва», розкриваються умови цілісного осягнення мистецьких явищ на основі творчого аспекту). Сам процес роботи будується як діалог різних точок зору, позицій з проблем виконавства, а також як взаємодію педагога з різними суб'єктами комунікації (школярами, колегами, батьками). Важливо поєднання теорії з практикою, яка б орієнтувала студентів на оволодіння різними технологіями, з метою успішного вирішення професійних завдань, які б якісно впливали на самостійну роботу студентів.

Для організації практичних занять важливо включати кожного студента в активну діяльність, що сприяє розкриттю і реалізації його можливостей, орієнтує на співтворчість.

Таким чином в умовах кризи, коли щороку життя стає дедалі складнішим, динамічнішим, знаходження свого місця в ньому вимагають дедалі більше зусиль і компетентностей від кожного з нас.

Література

1. *Выготский Л. С.* Психология искусства. – М., 1987.
2. *Цыпин Г. М.* Музыкально-исполнительское искусство: Теория и практика. – СПб: Алетейя, 2001.
3. *Торопова А. В.* Музыкальная психология и психология музыкального образования. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Учебное пособие 2. Учебно-методический изд. центр «ГРАФ-ПРЕСС», 2008.
4. *Мильштейн Я. И.* К. Игумнов о мастерстве исполнителя // Советская музыка. – М., 1959. – №1.
5. *Асафьев Б. В.* Музыкальная форма как процесс // Асафьев Б. В. Избранные труды. – Т.5. – М., 1957.
6. *Рудницька О.П.* Мистецтво у розвитку особистості: Монографія / За ред., передмова та післямова Н.Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006.

УДК 378.016.39:37.091.12.011.3-051:78

Горбенко С.С.

СУЧАСНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ОСНОВІ ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ

В статті розглядається проблема підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісно орієнтованого навчання. Представлено характеристику сучасної моделі спеціаліста, базові підходи до його формування, напрямки підвищення якості музично-педагогічного навчання та фактори, на яких базується особистісний підхід до навчання та виховання студентів.

Ключові слова: *особистісно орієнтований підхід, інновація, саморегуляція, самоорганізація, креативність, творчий потенціал, діалогічне взаємодія, професійна компетентність.*

В умовах модернізації вищої освіти в Україні, зумовленої становленням її нової філософії, цілком очевидним є протиріччя між двома стратегіями організації навчання - традиційної та інноваційної. Численні спостереження та аналіз практичного досвіду роботи навчальних закладів свідчать про те, що педагогічні традиції переважають інноваційні процеси, що є однією із причин стримування розвитку системи освіти взагалі. До пріоритетних та інноваційних напрямів підготовки вчителя ми відносимо особистісно орієнтований підхід до процесу викладання фахових дисциплін у ВНЗ. Саме він допомагає студентам стати особистостями, що значно важливіше, ніж бути вчителем будь-якого шкільного предмету.

Проблемою інноваційної стратегії сучасної освіти займається цілий ряд науковців: Г.О. Балл, І.Д. Бех, С.У. Гончаренко, І.М. Дичківська, І.А. Зязюн, М.Б. Євтух, Т.Ф. Коляда, В.Г. Кузнецова, Л.М.